

تحریم‌ها و تأثیر آن بر کسب و کار در ایران

سید محمود میراحمدی

دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت اجرایی، پیام نور مرکز تهران غرب

mirahmadi14@yahoo.com

حسن رشیدی

دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت اجرایی، دانشگاه پیام نور مرکز بین‌الملل قشم

hassanrashidi66@yahoo.com

پس از پیروزی انقلاب اسلامی کشورهای غربی همواره به دلایل متفاوتی در تلاش برای توقف موقیت‌های کشورمان به صورت‌های گوناگون دست به صدور قطعنامه، ایجاد محدودیت و سنج‌اندازی در مهم‌ترین مباحث کشور یعنی اقتصاد زده‌اند. در حالی که این روزها مبحث تحریم و مقابله با آن دغدغه اصلی صاحبان شرکت‌ها و تولیدکنندگان کالا و خدمات در ایران است، عده‌های آکادمیک و نظری در این خصوص به صورت گذرا و مقطعی انجام می‌شود. هدف پژوهش حاضر بررسی تحریم‌ها و تأثیر آن بر کسب و کار می‌باشد. می‌توان گفت که تحریم‌ها ۲ نتیجه را برای کشورمان در پی داشته است. نخست، از لحاظ پیشرفت و خودکفایی در بحث تولید ملی کشورمان توائمه بدون نیاز و وابستگی به دیگر کشورها به پیشرفت‌های عظیم دست یابد و از بعد دیگر می‌توان گفت تحریم‌ها بر کسب و کار نیز آثار منفی داشته؛ تورم و بالا رفتن قیمت نهاده‌ها و کمبود مواد اولیه جهت تولید نیز از آثار آن می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: تحریم، کسب و کار، تولید ملی، ایران.

۱. مقدمه

در روابط بین‌الملل معاصر، تحریم‌ها ابزارهایی برای حل و فصل اختلافات و دستیابی به اهداف سیاسی خاص تلقی می‌شوند. با پیروزی انقلاب اسلامی ایران، در زمستان ۱۹۷۹، ایالات متحده آمریکا تاکنون به کرات از این ابزار علیه ایران استفاده نموده که مهم‌ترین آن ILSA می‌باشد، اما تهدید به اعمال مجازات شرکت‌هایی که در طرح‌های توسعه‌ای حوزه‌های جدید نفتی ایران سرمایه‌گذاری نمایند موجب تشویق هم‌پیمانان اروپایی آمریکایی جهت همکاری نزدیک در راستای سیاست‌های ایالات متحده علیه ایران نشد.

وضع قانون تحریم، اصطکاک منافع کشورهای ۲ سوی اقیانوس آتلانتیک را به دلیل اعمال قوانین ایالات متحده در خارج از مرزهای این کشور تشدید نمود. از طرفی، با توجه به جهانی شدن

اقتصاد و کاهش موانع موجود بر سر راه تجارت بین‌الملل میزان موفقیت تحریم‌های اعمال شده بهویژه هنگامی که به صورت یک‌جانبه وضع شده باشند، کاهش یافته است.

تحریم‌های اعمال شده بر کشورهای هدف تحریم، علاوه بر اثر مستقیم بر اقتصاد آنها، اثراتی بر اقتصاد جهانی و حتی کشور تحریم‌کننده نیز داشته‌اند. مشاهده صحنه بین‌المللی این واقعیت را آشکار می‌سازد که طیف مشخصی از کشورهای جهان سوم در مقاطعی از حیات اقتصادی خود با چالش اینگونه تحریم‌ها رو برو بوده‌اند، اما نحوه تعامل آنها با پدیده تحریم و تأثیر آن بر فرایند یادگیری و نوآوری داخلی یکسان نبوده است.

به نظر می‌رسد چین و هند که پیش‌تر در سال‌های ۱۹۶۵ و ۱۹۷۴ به دلیل آزمایشات سلاح‌های هسته‌ای خود تحریب بحران اقتصادی ناشی از تحریم را از سر گذرانده بودند، در دور بعدی تحریم‌ها که به ترتیب در سال‌های ۱۹۸۹ و ۱۹۹۸ اتفاق افتاد، در اثر سیاست‌های مناسب، تحریم‌ها را عالم‌آبی اثر ساختند.

منظور از بی‌اثرسازی تحریم آن است که کشور تحریم‌گذار در تحلیل نهایی ضرر خود را از استقرار تحریم بیش از منافع آن ارزیابی نماید و بنابراین یا اصولاً به رغم تهدیدات مکرر هرگز آن را به کار نبندد و یا در صورت به کار گیری آن، پس از مدت کوتاهی به آن پایان بخشد. به‌منظور تحقق اهداف هر سازمان، ارکان و سازوکارهایی تعییه می‌شود تا کارایی و اثربخشی تصمیمات آن سازمان را تضمین نماید. هدف پژوهش حاضر بررسی تحریم‌ها در کسب‌وکار ایران است.

۲. ادبیات موضوع

۱-۱. تحریم

دیدگاه‌ها و تعاریف مختلفی از تحریم توسط دانشمندان علوم مختلف اجتماعی ارائه شده، اما هیچگاه در مورد آن اتفاق نظر حاصل نگردیده است. در فرهنگ لغت و اصطلاحات سیاسی لغت (sanction) معادل تحریم، اجازه دادن و تصویب کردن، مجازات، جریمه و ضمانت اجرایی معنا شده است. در جایی دیگر، درباره این لغت آمده است: به معنای ضمانت اجرا یا مجازات‌ها، اقدامات تنبیه‌ی سیاسی، اقتصادی یا نظامی هستند که از طریق سیستم امنیت دسته‌جمعی علیه ناقصین حقوق بین‌الملل اعمال می‌گردد. ذکر این نکته ضروری است که گرچه در تحریم‌ها عنصری از تنبیه وجود دارد، اما فقط به‌هدف ایجاد شرایط دشوار برای مردم کشور مورد تحریم نیست. در واقع، هدف آن ایجاد تغییراتی در رفتار سیاسی دولت این کشور است. عده‌ای نیز مهم‌ترین کارکرد تحریم را بازدارندگی می‌دانند (ظریف و میرزاگی، ۱۳۷۶).

برای اینکه بخواهیم تعریفی از واژه تحریم ارائه دهیم، می‌بایست تعاریف فنی و تشریحی این عبارت را از هم تفکیک نماییم. مقررات تجاری عبارت از محدودیت‌هایی است که دولت‌های ملی بر تجارت بین‌المللی اعمال می‌کنند که به ظاهر همان تأثیر تحریم‌های اقتصادی را دارند، اما اهداف دیگری را دنبال می‌کنند.

اینگونه محدودیت‌های تجاری اهداف تعریف شده سیاست تجاری یک دولت می‌باشند، در حالی که تحریم‌های اقتصادی، به عنوان ابزاری برای نیل به اهداف سیاست خارجی استفاده می‌شوند. بهمین دلیل دولت آمریکا در پیشبرد سیاست خارجی خود به تحریم‌های اقتصادی روزافزون متول می‌شود (کارت، ۱۹۹۲).

از نظر باری ای کارت، تحریم‌های اقتصادی به معنای تدا이یر قهرآمیز اقتصادی علیه یک یا چند کشور برای ایجاد تغییر در سیاست‌های آن کشور است و یا دست کم بازگو کننده نظر یک کشور درباره این قبیل سیاست‌هاست. به این ترتیب، عبارت تحریم‌های اقتصادی به معنای اقدامات غیرنظامی است که بر انتقال کالا، خدمات و یا سرمایه به یک کشور خاص تأثیری نامطلوب می‌گذارد و هدف از برقراری آن، تنبیه یا مجازات و یا وادار ساختن آن کشور به تطبیق خود با اهداف سیاسی دولت تحریم کننده و یا بیان ناخرسنی کشور تحریم کننده از اقدامات و رفتارهای آن کشور است.

۲-۲. تاریخچه تحریم‌ها: قانون تحریم‌های ایران (ISA)

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۹۷۹، ابزار تحریم علیه ایران بارها از سوی ایالات متحده مورد استفاده قرار گرفته که نخستین مورد آن پس از اشغال سفارت آمریکا در ایران بود. تحریم‌های آمریکا که در ابتدا قانون تحریم‌های ایران و لیبی نامیده می‌شد در ظاهر به منظور ممانعت از گسترش برنامه‌های هسته‌ای ایران و حمایت از سازمان‌های تروریستی وضع گردید، اما اهداف گسترده‌تری را دنبال می‌کند.

قانون تحریم‌های ایران یکی از تحریم‌های بی‌شمار ایالات متحده علیه ایران می‌باشد که در سال ۱۹۹۶ به تصویب رسید. پس از اجرای اولیه آن، توجهات زیادی را به دلیل تحریم موفق ارضی بودن به خود جلب نمود. این قانون مجازات‌های ایالات متحده علیه شرکت‌هایی که بسیاری از آنها متعلق به هم‌پیمانان ایالات متحده بودند را شامل می‌شد. قانونی که در صد و یازدهمین جلسه کنگره به تصویب رسید، مصوب نمود که قانون تحریم‌های ایران انواع مختلف دیگری از فعالیت‌ها را از جمله خدمات و تجهیزات تولید و فروش بتزین به ایران و محدودیت روابط بین‌المللی با ایران را شامل شود.

۳. پیشینه تحقیق

در رابطه با تأثیر متقابل تحریم‌های بین‌المللی و موضوع مدیریت و سیاست‌گذاری علوم و فناوری ما با ۲ دسته از مراجع مواجهیم:

دسته اول، منابع روابط بین‌الملل است که در آن مفهوم تحریم به عنوان یکی از ابزارهای سیاست خارجی کشورها به قصد تنبیه و بازدارندگی کشور هدف تعریف می‌شود. هدف تحریم، تغییر سیاست خاص یا مجموعه‌ای از سیاست‌های کشور هدف است. به طور قطع، احتمال تحریم با نامتوازن بودن درجه آسیب‌پذیری بین کشور تحریم‌گذار و تحریم‌پذیر بیشتر می‌شود؛ زیرا اگر کشور تحریم‌گذار و تحریم‌پذیر به طور یکسان از تحریم آسیب‌پذیرند، به محض اعمال تحریم توسط یک کشور، کشور مورد تحریم نیز به سیاست متقابل دست می‌زند.

عامل تعیین‌کننده دیگر، سهم کشورها در تجارت بین‌المللی است. هرچقدر که سهم کشورها در تجارت بین‌المللی بالاتر باشد، احتمال دست زدن به تحریم علیه آنها کمتر است. ازسوی دیگر هر چه سهم تجارت بین‌الملل در تولید ناخالص کشور بیشتر باشد، درجه آسیب‌پذیری کشور از تحریم بیشتر خواهد شد.

جدول ۱. ماتریس درجه احتمال تحریم

احتمال کم تحریم	احتمال زیاد تحریم
خانه شماره ۳ اندازه بازار داخلی بزرگ / روابط با کشورهای دنیا زیاد	خانه شماره ۱ اندازه بازار داخلی کوچک / روابط با کشورهای دنیا زیاد
خانه شماره ۴ اندازه بازار داخلی بزرگ / رابطه با کشورهای دنیا کم	خانه شماره ۲ اندازه بازار داخلی کوچک / رابطه با کشورهای دنیا کم
مأخذ: نتایج تحقیق.	

بنابر جدول (۱) تنها کشورهای واقع در خانه شماره ۴ هستند که می‌توانند از تحریم آسیب نیتند و بهمین دلیل هم احتمال تحریم علیه آنان بسیار کم است. کشورهای واقع در ۳ خانه دیگر احتمال تحریم شدن را دارند. همین جدول، ۲ راهبرد را برای کاهش این احتمال برای کشورهای خانه‌های ۱، ۲ و ۳ مطرح می‌کند. نخست راهبردهای افزایش حجم، بازار داخلی و سپس راهبردهای افزایش سهم کشور در بازار بین‌المللی. مقوله دیگری که در این منابع با آن مواجه هستیم درجه موفقیت تحریم و راهبردهای مقابله با آن است. در مراجع روابط بین‌الملل این اعتقاد عمومی وجود دارد که تحریم‌ها تاکنون ابزار موفقی برای نیل به اهداف سیاست خارجی نبوده‌اند.

۴. دلایل و اهداف کاربرد تحریم

دلایل فراوانی در توجیه تحریم ذکر می‌شود که عبارتند از تمايل به تأثیر گذاری در سیاست‌ها یا حتی تغییر نظام یک کشور، تنبیه و یا مجازات یک کشور به دلیل سیاست‌های آن. صرف نظر از این دلایل، در برخی موارد تحریم‌ها به این دلیل برقرار می‌شوند که کشور تحریم‌کننده احساس می‌کند باید برای جلب نظر

دیگران اقدامی نماید و این تحريم‌ها می‌تواند کمتر جنجال‌برانگیز باشد. در این حالت به نظر می‌رسد اقدام سیاسی به اندازه کافی مؤثر نباشد، در عین حال توسل به نیروی نظامی نیز اقدامی افراطی محسوب می‌شود. به طور خلاصه، دلایل و اهداف وضع تحريم را می‌توان به صورت ذیل ارائه نمود(علیخانی، ۱۳۸۰):

- تمایل به تأثیرگذاری در سیاست‌ها یا حتی ایجاد تغییر در نظام سیاسی یک کشور
- تنبیه و مجازات یک کشور به دلیل سیاست‌های آن کشور
- ایجاد بی‌ثباتی در کشور هدف، بیشتر به قصد ایجاد تغییر در نظام سیاسی آن کشور
- ارتقای حقوق بشر، مقابله با تروریسم و جلوگیری از اشاعه سلاح‌های کشتار جمعی
- به کشور تحريم شده نشان داده شود که کشور تحريم کننده اقدامات آن کشور را تقبیح می‌کند.
- برحدار داشتن کشور تحريم شده از تعقیب برخی سیاست‌های ناخوشایند در آینده (بازدارندگی)
- کاهش توان نظامی کشور هدف.

۵. عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار

عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار را می‌توان به ۳ دسته عمده تقسیم نمود:

- جایگاه، نقش سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های دولت
- نهادهای اقتصادی و ساز و کارهای رسمی و غیر رسمی حاکم بر آنها
- نظام حقوقی و قضایی

۱-۵. دولت

دولت از جهات، ابعاد و مسیرهای مختلف بر فعالیت‌های اقتصادی تأثیرگذار است بهنحوی که سیاست‌های کلان اقتصادی و سیاسی دولت به شکل‌گیری یک نظام اقتصادی سالم، شکوفا، شفاف و توانمند منجر می‌شود و یا به گسترش اقتصاد زیرزمینی و فساد و در نتیجه یک اقتصاد ضعیف و ناکارامد می‌انجامد (چوی و تام، ۲۰۰۵).

دولت‌ها نقش مهمی در حمایت از حقوق مالکیت، فراهم کردن زیرساخت‌ها، عملکرد بازارهای پولی، مالی و نیروی انسانی، نظارت بر فعالیت‌های اقتصادی و کنترل فساد دارند. کمک‌های بنگاه‌ها به اقتصاد نیز تحت تأثیر فضای آزاد، رقابتی و شفاف سرمایه‌گذاری است که دولت در شکل‌گیری و بهبود آن نقش عمده‌ای دارد.

۲-۵. نهادهای اقتصادی

عدم وجود نهادهای اقتصادی مناسب پشتیبان فعالیت‌های اقتصادی سالم می‌باشد و شکل‌گیری محیط نامناسب کسب و کار هزینه‌های بیشتری بر کسب و کارهای کوچک تحمیل می‌کند، این در حالی است که

کسب و کارهای بزرگ قدرت بیشتری در تأثیرگذاری بر محیط پیرامون خود دارند. آنها می‌توانند با استفاده از رسانه‌ها و ارتباط مستقیم با سیاستگذاران و صرف هزینه‌های تبلیغاتی و سایر ابزارهای مؤثر بر افکار عمومی، مشکلات خود را به تصمیم‌گیران انتقال داده، محیط را به نفع خود تغییر دهنده و از تغییرات ناخواسته تا حد زیادی جلوگیری کنند، اما مؤسسه‌ات کوچک و فعالان کم‌توان به دلیل عدم توانایی در مقابله با این مشکلات به ناچار فعالیت خود را تعطیل می‌نمایند (کاسرو، ۲۰۰۴).

۵-۳. نظام حقوقی

در ادبیات اقتصادی سرمایه‌گذاران را به آهوبی تشبیه می‌کنند که با هوش و ذکاوت خویش با احساس کمترین خطری از صحنه می‌گریزند و بنابراین، کلیه سرمایه‌گذاران با حساسیت فوق العاده‌ای شرایط عمومی حاکم بر فعالیت خویش را می‌سنجدند. از نظر آنان سرمایه‌گذاری نیاز به اطمینان از امنیت اقتصادی دارد که تأمین آن در سایه قوانین کارآمد و نظام حقوقی که اجرای آنها را ضمانت کنند، ممکن می‌شود. به عبارت روشن‌تر سرمایه‌گذار می‌بایست اطمینان داشته باشد که هیچ خطری سرمایه او را تهدید نمی‌کند و در صورتی که به هر دلیلی سرمایه او مورد تعرض قرار گرفت نظام حقوقی و قضایی حاکم برکشور قادر است از سرمایه او دفاع کرده و رفع تعرض نماید (موساقیو و هال، ۲۰۰۶).

۶. نقش تحریم‌ها در تغییر رفتار دولت‌ها

سازمان ملل متحد و در رأس آن شورای امنیت به عنوان یکی از ارکان مهم این سازمان که وظیفه تأمین صلح و امنیت بین‌المللی را بر عهده دارند، در مواقعي که یک وضعیت را به عنوان تهدید صلح، نقض صلح یا اقدام تجاوز‌کارانه تشخیص دهنند، قادر به اتخاذ تمهیداتی از جمله اعمال مجازات‌های متعدد اقتصادی و سیاسی علیه کشور یا کشورهای هدف خواهند بود تا با اعمال فشار مانع از تداوم سیاست‌ها و اقدامات کشور یا کشورهای هدف و در نهایت کاهش ضربی توسل به زور و اقدام نظامی شوند.

تحریم‌ها معمولاً به ۲ شکل دو جانبه و چندجانبه (بین‌المللی) توسط دولت‌ها علیه کشورهای رقیب یا دشمن اعمال می‌شود تا از طریق آن دولت یا دولت‌های تحریم‌کننده به اهداف سیاسی خود دست یابند. در واقع هدف از اعمال تحریم‌ها به ویژه تحریم‌های چندجانبه در عرصه بین‌المللی این است که با انزواج داخلی و بین‌المللی کشور، دولت، افراد یا گروه هدف، زمینه تغییر رفتار نامناسب آنها فراهم آید. در حوزه داخلی، تحریم‌ها به دلیل اعمال فشار بر اقشار مختلف جامعه و تحریک آنها می‌تواند زمینه‌ساز تغییر رفتار دولت مربوطه شود. در حوزه بین‌المللی نیز وضع تحریم‌ها می‌تواند انزواج سیاسی و اقتصادی دولت، افراد و گروه هدف را در بی داشته و مشروعیت بین‌المللی آنها را زیر سوال برد و با چالش مواجه سازد.

۷. تحریم‌های نفتی علیه ایران

گستردگی بخش نفت و گاز ایران، وابستگی تکنولوژیکی به فناوری‌های نوین اکشاف، توسعه و تولید نفت و گاز و نیاز مبرم کشور به درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت و گاز موجب گردیده است تا این بخش به عنوان بخشی کلیدی برای مؤثرتر کردن تحریم‌ها از سوی ایالات متحده و اتحادیه اروپا مورد استفاده قرار گیرد. تحریم‌هایی که بخش نفت و گاز ایران را نشانه گرفته، مجازات‌هایی را برای شرکت‌هایی که به روش‌های مختلف به توسعه فعالیت‌های مختلف صنعت نفت و گاز ایران کمک نمایند در نظر گرفته است. براساس تحریم‌های مذکور، سریع‌چی از مقررات CISADA مجازات‌هایی را علیه شرکت‌ها و افرادی به همراه خواهد داشت که:

۲۰۰ میلیون دلار و یا بیشتر را طی یک دوره ۱۲ ماهه سرمایه‌گذاری نمایند که این سرمایه‌گذاری به توانایی ایران برای توسعه منابع نفتی خود بیفزاید. منابع نفتی نیز شامل نفت، محصولات نفتی پالایش شده، تانکرهای نفت یا گاز طبیعی مایع شده و محصولاتی می‌شود که برای ساخت یا حفاظت از خطوط لوله در حمل و نقل کلیه محصولات نفتی به کار می‌رود.

• به فراهم‌سازی، فروش محصولات نفتی پالایشی به ایران با ارزش ۱ میلیون دلار در هر قرارداد (یا ۵ میلیون دلار طی دوره ۱۲ ماهه) مبادرت ورزند. محصولات پالایشی شامل سوت جت، بنزین و بنزین هواپیما می‌باشد.

• به فراهم‌سازی، فروش و یا اجاره کالاهای خدماتی یا سایر حمایت‌هایی که به حفظ یا گسترش طرفیت‌های پالایشی ایران کمک نماید مبادرت ورزند.

• همچنین، مطابق با بند "۲۳" تحریم‌های اتخاذ شده توسط اتحادیه اروپا، در ژوئیه ۲۰۱۰، کشورهای عضو اتحادیه اروپا نیز می‌بایست فروش، عرضه و یا انتقال هرگونه تجهیزات و فناوری‌های کلیدی و همچنین کمک‌های تخصصی و مالی که می‌توانند در بخش‌های کلیدی صنعت نفت و گاز طبیعی ایران مورد استفاده قرار گیرند را منوع نمایند. در عین حال کشورهای عضو می‌بایست هرگونه سرمایه‌گذاری جدید در بخش‌های مذکور ایران را منوع نمایند.

۸. هزینه تحریم‌ها

برای بررسی تأثیر و کارایی تحریم‌ها از منظر اقتصاد سیاسی می‌بایست ۴ عامل زیر در نظر گرفته شود:

- اثر یا هزینه تحریم بر کشوری که هدف تحریم قرار گرفته است.

- مؤثر بودن تحریم‌ها در نیل به اهداف مورد نظر و تأثیر تحریم بر رفتار و ماهیت رژیم تحت تحریم

- مطلوبیت تحریم در نیل به اهداف مورد نظر؛ یعنی هزینه تحمل شده بر کشور تحت تحریم منهای هزینه اعمال تحریم برای کشور تحریم کننده
- مطلوبیت نسبی تحریم در مقایسه با سایر ابزارهای موجود

تحریم‌ها زمانی برای کشور تحریم کننده دارای دارایی بود که نخست، برکشور تحت تحریم هزینه‌ای سنگین تحمل نماید؛ دوم، فشار اقتصادی را به فشار سیاسی مؤثر تبدیل کند و تغییرات مورد نظر را در رفتار و یا ماهیت رژیم تحت تحریم به وجود آورد؛ سوم، هزینه‌ای که بر اقتصاد کشور تحت تحریم تحمل می‌نماید به مرتب بیشتر از هزینه آن برای اقتصاد کشور تحریم کننده باشد و بالاخره، در مقایسه با سایر ابزارها و سیاست‌های ممکن از مطلوبیت بیشتر برخوردار باشد. درخصوص تحریم این مسئله به معنای داشتن تأثیر اقتصادی و ایجاد اعتبار سیاسی در کنار یکدیگر است (قدرت، ۲۰۰۰).

۹. عوامل مؤثر بر مقابله با تحریم‌ها

عوامل مؤثر متعددی را که برای مقابله با تحریم‌ها می‌شود از آنها بهره گرفت می‌توان برشمرد که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

اختیار سیاسی کشور تحریم شده؛ یکی از شاخص‌ها و عوامل مقابله با تحریم‌ها، بهویژه تحریم اقتصادی، به نوع ساختار حکومت و تشکیلات حاکم بر کشور تحریم شده بستگی دارد. از آنجا که تحریم‌ها متکی بر تصورات ویژه از ارتباط میان شرایط و رفتار سیاسی دولت‌ها و مردم است در بررسی تحریم و کارایی آن آگاهی از اینکه مردم چه رابطه‌ای با دولت خود دارند، حائز اهمیت است. در این راستا شرط موقیت تحریم، در گروی انتقال فشار واردہ بر تأثیر تحریم از مردم به دولت است (ابوالحسنی، ۱۳۷۵).

اعمال تحریم‌ها در شرایطی که نظام سیاسی حاکم بر کشور از پایگاه وسیع اجتماعی برخوردار است و نظام اقتصادی کشور به گونه‌ای است که وابستگی اقتصادی به آمریکا ندارد، منجر به تقویت روحیه ملی و اتخاذ سیاست‌های خود اتکا گردیده است.

ظرفیت‌ها و قابلیت‌های کشور تحریم شده؛ این متغیر در برگیرنده ظرفیت و توانایی کشور تحریم شده در مقابله با تحریم و میزان آسیب‌پذیری و نیز وابستگی آن به دیگر کشورها است. یکی از جوانب کلیدی در توان کشور هدف برای دفاع در برابر تحریم، میزان توانایی در بسیج اقتصاد خود برای تأمین نیاز داخلی است. این مسئله می‌تواند به کاهش تأثیرات فوری و صدمات بعدی تحریم‌ها منجر شود. ایران با مقیاس جمعیتی بالا که بخش بزرگی از آن را جوانان تشکیل می‌دهند و منابع طبیعی فراوان، زمینه بسیار مستعدی برای تقویت اقتصاد داخلی و مقابله با اثرات تحریم‌ها دارد.

کنترل و نظارت بر تحریم؛ به لحاظ تاریخی، معمول‌ترین دلیل ناکامی تحریم‌ها وجود کشورهای دیگر است که به عنوان متحдан تجاری جایگزین برای کشور هدف عمل می‌کنند. می‌بایست توجه داشت که توان تجارت با یک کشور ثالث تا حد زیادی تأثیرات اقتصادی تحریم را از بین می‌برد. همچنین، شرکای تجاری جایگزین می‌توانند تأثیر سیاسی داشته باشند که به مسئله ایجاد اعتبار و نفوذ کمک خواهد کرد. از این‌رو، توان جلب همکاری کشورهای دیگر از سوی کشور تحریم‌شونده می‌تواند به کاهش اثرات تحریم کمک نماید. به عنوان مثال فعالیت مؤثر ایران در سازمان‌هایی همچون سازمان همکاری شانگهای که اخیراً رئیس‌جمهور محترم در آن شرکت کرده‌اند، می‌تواند نشانی از موفقیت ایران در مقابله با فشار تحریم‌ها باشد.

میزان حمایت از تحریم؛ حمایت یا عدم حمایت کشورها از اعمال تحریم‌ها و مشارکت آنها در اجرای آن در موفقیت یا عدم موفقیت آن تأثیری سزا دارد. به عبارتی تأثیر تحریم‌ها، تا حد قابل ملاحظه وابسته به حمایت بین‌المللی است. در این‌بین، کشورهای منطقه و هم‌جوار از جایگاه ویژه‌ای برخودارند.

چند جانبه‌گرایی مسئله‌ای مهم در زمینه تحریم است، زیرا گفته می‌شود تأثیر تحریم را افزایش خواهد داد. هرچه تعداد متحدان تجاری که در یک تحریم شرکت می‌کنند افزایش یابد، اعتبار تهدید علیه کشور هدف افزایش خواهد یافت (مارتین، ۱۹۹۲).

۱۰. راهکارها در جهت حمایت از کسب و کار ملی و تأثیر آن بر کاهش تحریم‌ها

مقام معظم رهبری نیز در جهت حمایت از کسب و کار داخلی و تولید ملی بیاناتی را فرمودند که می‌توان با بهره‌گیری از این بیانات در سطح کلان علاوه بر مقابله با تحریم‌ها با پیشرفت در زمینه تولیدات داخلی به خود کفایی رسید.

در روند تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی و عملیاتی شدن این مسئله در کشور موضوع مهم این است که هر اقدامی موجب افزایش فرهنگ حرکت، تلاش و کارآمدی جامعه در امر تولید ارزیابی می‌گردد، مورد توجه و حمایت همه مسئولین و مردم کشور قرار گیرد و برای نهادینه شدن فرهنگ جهادگونه در مسیر تولید کشور، همه آحاد مردم و مسئولین و قوای کشور می‌بایست این رسالت خطیر را عهده شوند. بهویژه رسانه‌های گروهی که می‌بایست با نگاهی آسیب‌شناسانه و نقادانه ضرورت حرکت جهادی در تولید ملی را تبیین و با اشاره به برکات و دستاوردهای تولیدات ملی و داخلی، موانع و چالش‌های اقتصادی در جامعه را شناسایی نموده و راهکارهای اجرایی و عملیاتی را برای حل آن اتخاذ نمایند. بر همین اساس در روند تحقق تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی نیازمند تین استراتژی و تعیین خط‌مشی می‌باشیم که طی آن این اصل به یک شعار تغییر ماهیت ندهد؛ در واقع لازمه دستیابی به

این مهم در کشور، خیش و حرکتی عمیق از سوی مسئولان و همه آحاد جامعه می‌باشد. بنابراین، می‌بایست همگی این اصل را یک ضرورت دانسته و فعالیت خود را در راستای دستیابی به این اصل مهم برنامه‌ریزی نمایند و در جهت دستیابی به این امر فرهنگ‌ساز و حیاتی اقدام نمایند. از این رو، از مهم‌ترین اقدامات اساسی در این خصوص می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱۰-۱. نهادینه کردن فرهنگ جهادی و تولیدی

یکی از پیش‌نیازهای این مسیر برای رسیدن به نتیجه مطلوب، زمینه‌سازی ذهنی و فرهنگی برای اشار مختلف جامعه و تبلیغات در خصوص حرکت‌های جهادی و تغییر الگوهای مصرفي کنونی جامعه می‌باشد. امروزه هر فردی از اعضای جامعه می‌بایست بداند که در فعالیت‌های خود باید در جهت ارتقای بهره‌وری و افزایش همت و کارایی اقدام نماید تا کشور به اهداف تعریف شده در چشم‌انداز بیست‌ساله نظام برسد و شکوفایی در همه ابعاد ملی تحقق یابد.

نهادینه شدن حرکت‌های جهادی مهم‌ترین اصل در افزایش تحقق تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی و پیشرفت در ظرفیت‌های خدماتی و تولیدی کشور است، چرا که بهره‌وری حاصل و برآیند کارایی و اثربخشی است. حال اینکه همه می‌دانیم سطح بهره‌وری در کشور ما بسیار پایین است و این بدون شک به الگوی رفتاری برخاسته از فرهنگ عمومی بر می‌گردد که طی سال‌ها در لایه‌های مختلف جامعه نهادینه شده و بنابراین، همانطور که در آموزه‌های دینی آمده است می‌بایست با کار و تلاش در سطوح مختلف به صورت عملی و نه شعاری حرکت‌های جهادی معنا و مفهوم‌سازی شده و به عنوان یک ارزش و فرهنگ ملی ضرورت تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی نهادینه شود. این موضوع در طول سال‌های اخیر با توجه به توصیه‌های رهبر فرزانه انقلاب مورد توجه همه آحاد و اشار جامعه قرار گرفته است. بنابراین، تبیین روحیه جهادی و حمایتی از کار و سرمایه ایرانی می‌تواند تحقق این هدف والای ملی را به ارمغان آورد.

۱۰-۲. حمایت از کالای ایرانی

ضرورت حمایت ملت ایران از چرخه‌های تولیدی و کالای ایرانی راه حل دیگری بر حرکت و جهش چرخه‌های اقتصادی کشور است؛ موضوعی که با رویکرد خرید کالای ایرانی می‌توان حمایت از کار و سرمایه ایرانی را تحقق بخشدید و با رفتاری مثبت نسبت به ارتقای کیفیت و بهره تولیدات داخلی نیز گامی اساسی برداشت. در این رویکرد توجه به خرید کالاهای مورد نیاز از بازار داخلی و تولید ملی به عنوان گام اساسی در حمایت از چرخه‌های تولید و درخواست به جای مردم برای بهبود کیفیت و ارتقای اجنباس ایرانی می‌باشد. مردم باید با خرید محصولات با کیفیت داخلی ذاته تولیدکنندگان را برای الگوگری از

تولید کنندگان با کیفیت ترغیب کرده و پول و سرمایه ایرانی را در جهت رشد و بالندگی و اعتلای نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران به کار ببرند. البته در این مورد توجه سازمان‌های دولتی و حکومتی در خرید کالاهای ۱۰۰ درصد داخلی و سرمایه‌گذاری در نیازمندی‌های سازمانی بر اساس این راهبرد سال مهم‌ترین اصل در حمایت مردمی می‌باشد.

۱۰-۳. پرهیز از شعارزدگی

مسئولان و متولیان امر با پرهیز از شعارزدگی نباید با برگزاری چند همایش، سخنرانی و چاپ مقاله و کارهایی از این قبیل خود را سرگرم کنند. در واقع به تغییر معظم له "گاهی اوقات این شعاری که ما برای سال اعلام می‌کنیم، بعد ناگهان می‌ینیم همه در و دیوارهای تهران و شهرهای دیگر پر شده از تابلو، که این شعار رویش نوشته شده، این فایده‌ای ندارد. گاهی کارهای پرهزینه‌ای انجام می‌گیرد؛ چه لزومی دارد؟ آنچه که من از مسئولین و از مردم عزیzman موقع دارم، این است که این شعار را بشنوند، باور کنند و دنبال کنند. تابلو کردن و در و دیوار را پر کردن و عکس زدن و اینها هیچ لزومی ندارد. اگر هزینه‌ای نداشته باشد، لزومی ندارد؛ اگر هزینه داشته باشد، اشکال هم دارد. هیچ لزومی ندارد کارهای پرهزینه را انجام بدند."

۱۰-۴. ترسیم راهبرد و چشم انداز

یکی دیگر از پیش‌نیازهای اصلی در مسیر تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی، ترسیم اهداف، ابعاد و راهکارهای رسیدن به موضوع و تعیین شاخص‌هایی برای سنجش و ارزیابی روند و چگونگی پیشرفت امور است. می‌بایست برای جلوگیری از درجا زدن و در خود تنیدن و اتلاف منابع و فرصت‌ها و هزینه‌ها در تمام حوزه‌ها، سند و نقشه راهبردی تهیه و ابلاغ شود. از این رو حرکت با شعار تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی در مسیر تحقق اهداف و چشم‌اندازهای موجود با تهیه و تنظیم راهبردهای مختلف می‌تواند با اجرا و به کارگیری روش‌ها و شیوه‌های مدون، پیشرفت و تولید ملی و اقتصادی را در مسیر تحقق این اصل مهم قرار دهد.

۱۰-۵. جلب مشارکت مردم

از دیگر راهکارها در مسیر تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی، جلب مشارکت مردم و افزایش آگاهی‌های آنها نسبت به رابطه افزایش مشارکت مردم در سرمایه‌گذاری‌های تولیدی و ارتقای کارایی و ایجاد رفاه در جامعه می‌باشد. در واقع پیشرفت اقتصادی در جامعه از کارهایی انجام‌شدنی است که هریک از اعضای جامعه با مشارکت و ملزم نمودن خود به عملیاتی شدن آن

منابع عظیمی را برای ایران عزیز حاصل خواهد نمود. بنابراین، مردم با مشارکت و سرمایه‌گذاری در بسترها تولیدی کشور می‌توانند گامی اساسی در این مسیر بردارند.

۶-۱۰. آموزش

افزایش آموزه‌ها درخصوص اصلاح الگوهای مصرفی و تمایل به تولیدات داخلی و ملی کشور به عنوان یک اصل مهم در تحقق شعار سال قابل ارزیابی می‌باشد. بهویژه آموزه‌های جهادی در مسیر تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی در نظام آموزشی به گونه‌ای که هرچه سطح آموزش بالاتر رود، اهمیت و درک این مستله بیش از پیش برای آحاد جامعه ملموس گردد. از این رو این مسئله نیازمند آموزش‌های منطبق بر نیازمندی‌ها در سطح جامعه می‌باشد. برهمین اساس شاخص‌های مهم آموزش در مسیر تحقق پیشرفت اقتصادی در کشور با توجه به همه تحریم‌های سی‌وچند ساله علیه انقلاب اسلامی شامل مواردی از این قبیل است:

- آموزش‌ها می‌بایست براساس نیازسنجی و نیازآفرینی در جامعه استوار باشد تا کارایی خود را در بطن جامعه داشته باشد و عطش و نیازهای جامعه را بهویژه در حوزه‌های اقتصادی و نیازهای تولیدی کشور برطرف سازد.

- آموزش‌ها با آینده‌نگری در جهت پیش‌بینی به موقع حوادث و دفع تهدیدات و رفع نیازمندی‌های ملی با تلاش در جهت آینده‌سازی استوار باشد.

- آموزش‌ها با تخصصی‌سازی در جهت تربیت و پرورش نیروهای انسانی ماهر، کارآمد و متخصص باشد تا کارایی، اثربخشی و بهره‌وری را در نیازمندی کشور بهویژه در امر تولید ملی برای کشور به ارمغان آورد.

- آموزش‌ها همراه با پویایی و همگام شدن با تغییرات سریع در جهت افزایش دانش و مهارت افراد با تغییرات پیرامونی باشد تا نیاز جامعه را در مسائل اقتصادی محقق سازد و بهره و ثمره تولیدات علمی و تجاری دستاوردهای علمی و صنعتی پریازده را ایجاد نماید. موضوعی که رهبر فرزانه انقلاب همواره با کاربردی نمودن تحقیقات نظری و بهره بردن از تحقیقات و پژوهش‌ها در حوزه صنعت و اقتصاد بر آن تأکید می‌نمایند.

۶-۱۱. تبلیغات رسانه‌ای

استفاده و بهره‌گیری از برنامه‌های تلویزیونی و رسانه‌ای در راستای اجرایی نمودن شعار تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی و تبیین نتایج و پیامدهای حاصل از این آرمان ملی بسیار حائز اهمیت می‌باشد. در واقع رسانه ملی از طریق تبلیغات و فرهنگ‌سازی رسانه‌ای می‌تواند تولید ملی و حمایت

از کار و سرمایه ایرانی را به عنوان یک طرح ملی و مطالبه عمومی در جامعه به تصویر کشانده و اهمیت و ضرورت آن را با اثرگذاری غیرقابل انکار آثار نمایشی و تبلیغاتی تبیین نماید.

۱۰-۸. حرکت مستمر و پایدار

حرکت همه دستگاه‌های دولتی به طور مستمر و پایدار در جهت تحقق منویات مقام معظم رهبری از دیگر عوامل مؤثر بر این حرکت ملی است، چرا که تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی با یک دستورالعمل و یک‌شبه قابل دست یافتن نیست و نیازمند کار و تلاش مستمر همراه با الگو و راهبرد دقیق می‌باشد و با حرکتی جهادی همراه با کار و همتی مضاعف و با اصلاح الگوهای مصرفی در جامعه از سوی همه آحاد جامعه و مسئولین در تحقق اهداف سند چشم‌انداز و پیشرفت ایران اسلامی ممکن خواهد بود.

۱۰-۹. مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم

از آنجایی که تلاش کشورهای استعماری در پروژه جنگ نرم و ناتوی فرهنگی ترویج مصرف گرایی، وابستگی به کالاهای غربی و بهویژه راحت‌طلبی و القای روحیه منفی و نامیدی از توانایی‌های داخلی و ملی است؛ مبارزه با تهاجم فرهنگی غرب، آگاه‌سازی و تعمیق بینش و بصیرت سیاسی و اسلامی افراد جامعه و همچنین توسعه و ترویج تفکر "ما می‌توانیم" از مهم‌ترین اقدامات در روند اجرایی شدن تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه ایرانی به حساب می‌آید.

۱۰-۱۰. تقویت انگیزه‌های دینی

یکی از عوامل بسیار مهم که می‌تواند به تولید اقتصادی در جامعه کمک نماید توجه به آموزه‌های دینی و ارزش‌های معنوی کار و جهاد می‌باشد. قرآن کریم و سیره ائمه اطهار همواره به انسان کوشش احترام گذشته و بر تلاش آحاد و اشار مختلف هر جامعه، تأکید نموده است. بررسی زندگی امیر مؤمنان علی(ع) نیز حاکی از رفتارهای تولیدی حضرت در ایجاد نخلستان، باغات و زراعات ایشان و همچنین حفر چاه به دست مبارک ایشان می‌باشد که همه این موارد علاوه بر اهمیت و تلاش برای اقتصاد جامعه مسلمین، نقش تولیدی و نگاه معصومین به این مقوله با ارزش الهی یعنی دغدغه تولید و خدمات رسانی به جامعه مسلمین می‌باشد. بنابراین، ضروری است خطبا و واعظین در منابر و تربیون‌ها به تبیین نقش تلاش و جهاد در عرصه‌های مختلف بهویژه در تولید و توانمندسازی اقتصاد ایران اسلامی از منظر قرآن و احادیث پرداخته و جامعه را برای پیشرفت در امر تولید و معاش ملی به تحرک و تلاش درآورند.

تقویت انگیزه‌های دینی برای کارآفرینی اقتصادی و اهتمام به جهاد و تلاش موجب نهادینه شدن فرهنگ کار و تلاش در جامعه و به تبع آن تحقق تشکیل تمدن عظیم اسلامی ایرانی خواهد بود که نیازمند اقتصادی پویا و سیاستی کارآمد در ایجاد عدالت و رفاه اجتماعی است.

۱۱-۱۰. تعهد ملی

در کشوری که منافع ملی ارزش تلقی شود احساس مسئولیت نسبت به سرنوشت کشور در آحاد آن جامعه امری درونی و با ارزش می‌گردد. مردمان آن کشور برای توسعه و تعالی میهن خود متعهدانه می‌کوشند منافع ملی را بر منافع شخصی، گروهی و سازمانی ترجیح دهند. ضروری است مسئولان فرهنگی، رسانه‌های گروهی و مراکز آموزشی در تقویت مسئولیت‌پذیری و تعهد ملی در جامعه تلاش نمایند؛ چرا که بین تعهد ملی و تلاش و حرکت‌های جهادی در راستای تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی رابطه معناداری وجود دارد. تعهد ملی، سرمایه‌گذاری ملی و حمایت از سرمایه ملی را فراهم خواهد نمود.

۱۲-۱۰. عامل قوانین و مقررات

قوانین و مقررات می‌بایست به نحوی تدوین شوند که موجب کارآمدی و تقویت نیروی کار و حمایت از تولیدکنندگان و مؤثران در تولیدات اقتصادی در جامعه باشند و فضای کسب‌وکار و تغییر و تحول را فراهم سازند و به جای ایجاد مانع، بیشتر در صدد رفع موانع و تسهیل امور برآیند تولیدی شوند تا شور و شوق کار و تلاش و تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی خود به خود فرونی یابد (بابایی و قاسمی، ۱۳۹۱).

۱۱. نتیجه‌گیری

نگاهی به وضعیت و شرایط محیط کسب‌وکار در اقتصاد ایران نشان می‌دهد بسیاری از شاخص‌های محاسبه شده توسط بانک جهانی مربوط به سهولت کسب‌وکار در ایران در وضعیت بدی قرار دارند. در حال حاضر یکی از مهم‌ترین معضلات فعلان اقتصادی نحوه برقراری ارتباط با سایر کشورهای مختلف است. پایداری روابط دیپلماتیک، بهویژه با کشورهایی که از منابع مالی، تکنولوژیک و علمی برخوردارند منجر به کندی و در برخی موارد تعطیلی فعالیت‌ها شده است.

ضروری است دولت با تدوین یک استراتژی مناسب و همه‌جانبه شرایطی را فراهم آورد تا روابط اقتصادی میان داخل و خارج تسهیل گردد. علیرغم اینکه پاسخ کاملاً روشی از میزان اثرگذاری تحریم‌های علیه ایران وجود ندارد، اما روشن است که تحریم‌های مذکور به عنوان ابزارهای فشار بر ایران در جهت دستیابی به اهداف نهایی ایالات متحده یعنی تغییر رفتار سیاسی ملت و نظام جمهوری اسلامی و توقف فعالیت‌های هسته‌ای ایران

موفق نبوده و به طور عمدۀ موجب فراهم آوردن فضای مناسب برای شرکای ایران در شرق آسیا گردیده تا از فرصت به وجود آمده به لحاظ اقتصادی بهره‌مند شوند.

به نظر می‌رسد هزینه عمده تحریم‌های نفتی بر اقتصاد ایران را می‌توان کاهش قدرت چانه‌زنی ایران در قراردادهای نفتی و تحت‌شار بودن ایران در معاملات نفتی خود با شرکای تجاری از جمله اعطای امتیازاتی در دریافت بهای نفت فروخته شده، مشاهده نمود. افزایش هزینه مبادله، افزایش هزینه‌های تأمین مالی پروژه‌های سرمایه‌گذاری به تبع افزایش هزینه مبادله ناشی از تحریم‌ها، کاهش امنیت سرمایه‌گذاری و خروج شرکت‌های بین‌المللی با کیفیت فنی و تکنولوژیکی بالا از پروژه‌های نفت‌وگاز نیز از دیگر تبعات تحریم‌ها محسوب می‌گردد. ضمن اینکه محاسبات نشان می‌دهد کاهش در آمدهای نفتی کشور در ماه‌های اخیر که از تبعات تحریم‌های نفتی است محسوس می‌باشد.

با این وجود می‌توان گفت تحریم‌ها ۲ نتیجه را برای کشورمان در پی داشته است؛ یکی از لحاظ پیشرفت و خودکفایی در بحث تولید ملی، کشورمان توانسته بدون نیاز ووابستگی به دیگر کشورها به پیشرفت‌های عظیم دست یابد و از بعد دیگر می‌توان گفت تحریم‌ها بر کسب و کار نیز آثار منفی داشته، تورم و بالارفتن قیمت نهاده‌ها و کمبود مواد اولیه جهت تولید نیز از آثار آن می‌باشد.

منابع

- ابوالحسنی، شهرضا (۱۳۷۵)، "رژیم تحریم‌های سازمان ملل"، فصلنامه مطالعات سازمان ملل متحده، سال اول، شماره ۱.
بابایی، حسین و علی قاسمی (۱۳۹۱)، "تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی ضرورت‌ها و راهکارها"، قابل دسترسی در:
http://rcirib.ir/tolid_meli/maghale_text.aspx
- علیخانی، حسین (۱۳۸۰)، تحریم ایران شکست یک سیاست، مترجم محمد متقدی نژاد، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- ظریف، محمد جواد و سعید میرزایی (۱۳۷۶)، "تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه ایران"، مجله سیاست خارجی، شماره ۱، سال یازدهم.
- Carter Barry, E. (1992), "International Economic Sanctions: Improving the Erin Day", Economic Sanctions Imposed by the United States Against Specific Countries, 1979 through 1992, CRS Report for Congress, 92-63 IF, August, 10.
- Casero, P. A. (2004), "Growth, Private Investment and the Cost of Doing Business in Tunisia:A Comparative Perspective", World Bank.
- Choi, JP & M. Thum (2005), "Corruption and the Shadow Economy", *International Economic Review*.
- Musacchio, A & M. Hall (2006), "Law, Politics, and Finance in Brazil: Historical Lessons for Corporate Governance", Stanford University, USA.
- Martin, Lisa, L. (1992), Coercive Co-Operation Explaining Multilateral Economic Sanctions", Princeton: Princeton U Press,
<Http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/05/164131>.
- Oudraat, Jonge (2000), Making Economic Sanctions Work, Survival, Vol. 42, No. 3.

